

*М. Ю. Смирнова-Замкова, О. К. Рубан,
канд. хім. наук В. П. Редько, д-р хім. наук О. В. Дуднік
(Інститут проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича
НАН України, м. Київ, Україна)*

Синтез та фізико-хімічні властивості нанокристалічного порошку ZTA евтектичного складу

Вступ

Композиційні матеріали з високими характеристиками міцності необхідні для створення сучасних керамічних матеріалів спеціального призначення, спектр яких досить широкий і різноманітний як за складом, структурою, властивостями, так і за призначенням. Багато досліджень присвячено створенню і застосуванню матеріалів для експлуатації в умовах одночасної дії високих температур, механічних навантажень, корозійних середовищ тощо. Однак, проблема крихкості кераміки досі є головною перешкодою для розширення її застосування як конструкційного матеріалу [1].

Матеріали на основі Al_2O_3 , зміцненого діоксидом цирконію (ZTA), вивчаються вже багато десятиріч [2—5], проте на сьогодні досить мало відомостей про властивості матеріалів, у яких Al_2O_3 зміцнено частинками твердого розчину на основі ZrO_2 , сумісно стабілізованого оксидами ітрію та церію. У роботах, присвячених гідротермальному синтезу нанокристалічних порошоків системи $\text{Al}_2\text{O}_3\text{—ZrO}_2\text{—Y}_2\text{O}_3\text{—CeO}_2$ та створенню композитів на їх основі, встановлено, що високий рівень характеристик міцності матеріалів досягається за рахунок сумісної дії матриці на основі $\alpha\text{-Al}_2\text{O}_3$ та твердого розчину на основі ZrO_2 [6]. Матеріали на основі тетрагонального твердого розчину ZrO_2 у системі $\text{ZrO}_2\text{—Y}_2\text{O}_3$ характеризуються високими характеристиками міцності, а матеріали у системі $\text{ZrO}_2\text{—CeO}_2$ — високими коефіцієнтами в'язкості руйнування K_{1C} [7]. Тому матеріали у системі $\text{ZrO}_2\text{—Y}_2\text{O}_3\text{—CeO}_2$ поєднують переваги композитів у вказаних подвійних системах. ZTA-композити, у яких ZrO_2 сумісно стабілізований оксидами ітрію та церію, перспективні для створення композитів конструкційного та біомедичного призначення [8—9].

Високі характеристики міцності ZTA-кераміки обумовлені дією декількох механізмів зміцнення — трансформаційного, відхилення-розгалуження тріщин, мікротріщиноватості, модульного перенесення навантаження [10].

Мета роботи — одержати нанокристалічний порошок складу (% мас.) $58,5 \alpha\text{-Al}_2\text{O}_3$ — $41,5 \text{ZrO}_2$ (Y_2O_3 , CeO_2) комбінованим методом гідротермального синтезу / механічного змішування та дослідити його властивості.

Експериментальна частина

Для дослідження обрано оксихлорид цирконію $\text{ZrOCl}_2 \cdot 8\text{H}_2\text{O}$, нітрати ітрію $\text{Y}(\text{NO}_3)_3 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$ та церію $\text{Ce}(\text{NO}_3)_3 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$. Усі реактиви кваліфікації х.ч. Використано $\alpha\text{-Al}_2\text{O}_3$ марки *Baikalox 23810-1* (виробництва *Universal Photonics Incorporated, USA*).

Склад твердого розчину на основі ZrO_2 (% мол.) 90ZrO_2 — 8CeO_2 — $2\text{Y}_2\text{O}_3$. Нанодисперсний кристалічний порошок твердого розчину на основі ZrO_2 одержано гідротермальним методом у лужному середовищі.

Сумісне осадження гідроксидів проведено методом гомогенного спільного осадження суміші водних розчинів вихідних солей, взятих у необхідному співвідношенні. Осаджувач — водний розчин NH_4NO_3 . рН постійно підтримували на рівні 11—12. Використано метод зворотнього осадження. Процес здійснено в магнітній мішалці при нагріванні до 370°C з подальшим кип'ятінням протягом 20—30 хв. Після кип'ятіння утворилась матова напівпрозора гелеподібна суміш гідроксидів, яку багаторазово декантували у дистильованій воді та відфільтрували. Гідротермальну обробку провели у лабораторному автоклаві за температури 210°C протягом 7 год.

Нанодисперсні оксидні порошки — термодинамічно нерівноважні системи, властивості яких визначаються синергетичною дією складових оксидів [6]. Для того, щоб запобігти впливу фазових перетворень Al_2O_3 на основні властивості нанокристалічного порошку твердого розчину на основі ZrO_2 , при приготуванні суміші оксидів використано комбінований метод, який складається з двох етапів: гідротермального синтезу у лужному середовищі твердого розчину на основі діоксиду цирконію та механічного змішування твердого розчину із готовим нанокристалічним порошком $\alpha\text{-Al}_2\text{O}_3$ протягом 8 год на планетарному млині у середовищі ізопропілового спирту. Готову суміш висушено на повітрі за температури 80°C , 8 год.

Для дослідження обрано порошок евтектичного складу (% мас.) $58,5 \alpha\text{-Al}_2\text{O}_3 - 41,5 \text{ZrO}_2 (\text{Y}_2\text{O}_3 - \text{CeO}_2)$ системи $\text{Al}_2\text{O}_3 - \text{ZrO}_2 - \text{Y}_2\text{O}_3 - \text{CeO}_2$ [7].

Результати та їх обговорення

Властивості отриманого нанокристалічного порошку визначено методами скануючої електронної мікроскопії (скануючий електронний мікроскоп з енергодисперсійним мікроаналізатором РЕМ 106И і мобільний прецизійний аналізатор EXPERT 3L), рентгено-фазового аналізу (дифрактометр ДРОН-1,5, CuK_α -випромінювання, Ni-фільтр, швидкість сканування 1—4 град/хв в інтервалі кутів 2θ від 15 до 90 град.), диференціально-термічного аналізу — ДТА (дериватограф Q-1500, швидкість нагрівання зразків 10 °C /хв) і методом БЕТ (прилад сорбтометр MPP 2 (Sumperk, Slovakia), регулятор витрат газу (Gas flow Controller) — ЕК-21).

Морфологія отриманого порошку подана на рис. 1. Добре видно, що в утвореному порошок наявні агломерати, які утворені агрегатами первинних частинок. Утворились агломерати двох видів: витягнутої форми розміром до 25 мкм і округлої форми розміром до 15 мкм. Відмічено високий вміст фракції округлих агломератів розміром до 1—2 мкм.

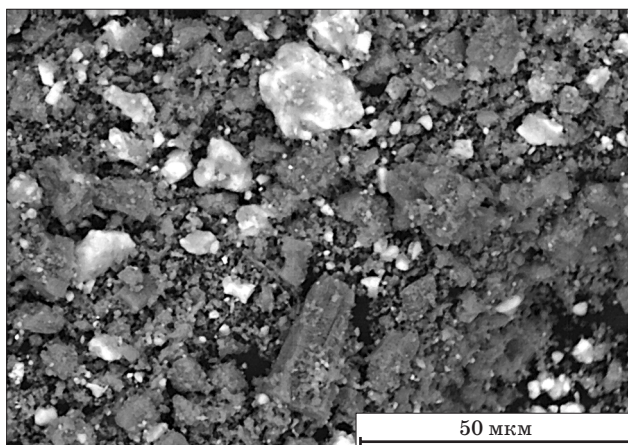

Рис. 1. Морфологія нанокристалічного порошку евтектичного складу (% мас.) $58,5 \alpha\text{-Al}_2\text{O}_3 - 41,5 \text{ZrO}_2 (\text{Y}_2\text{O}_3, \text{CeO}_2)$

За результатами РФА за характером та співвідношенням інтенсивності відбиттів на рентгенограмах встановлено, що після

гідротермального синтезу утворилась суміш низькотемпературного метастабільного кубічного і тетрагонального твердих розчинів на основі ZrO_2 . Фазовий склад твердого розчину діоксиду цирконію не змінився після механічного змішування. Результати РФА підтвердили наявність F- ZrO_2 , T- ZrO_2 та α - Al_2O_3 .

Результати елементного аналізу синтезованого порошку наведено у таблиці.

Таблиця

Елементний аналіз нанокристалічного порошку евтектичного складу (% мас.)
58,5 α - Al_2O_3 — 41,5 ZrO_2 (Y_2O_3 , CeO_2)

Елемент	Частка, %	Похибка, %
13 Al	34,451	0,536
39 Y	1,825	0,035
40 Zr	54,757	0,478
58 Ce	7,446	0,319
72 Hf	1,480	0,044
79 Au	0,041	0,009

Перерахунок одержаних результатів на відповідні оксиди показав, що склад одержаного порошку відповідає розрахунковому.

Дериватограму нанокристалічного порошку складу (% мас.) 58,5 α - Al_2O_3 — 41,5 ZrO_2 (Y_2O_3 , CeO_2) наведено на рис. 2.

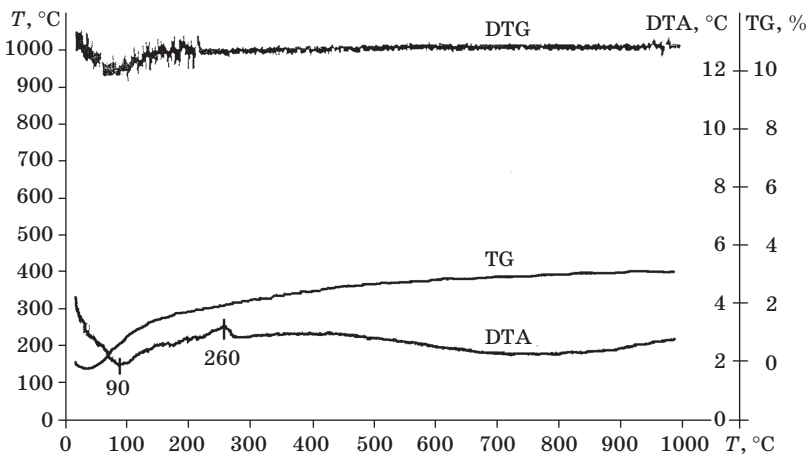

Рис. 2. Дериватограма нанокристалічного порошку евтектичного складу (% мас.) 58,5 α - Al_2O_3 — 41,5 ZrO_2 (Y_2O_3 , CeO_2)

Перший ендотермічний ефект на кривій ДТА спостерігається за температури 90 °С і співвідноситься з відповідним широким ефектом на кривій ДТГ. Ці ефекти пов'язані з видаленням адсорбованої вологи. Швидкість зміни ваги проби максимальна до температури 130—140 °С. Сумарна втрата ваги у вказаному діапазоні — 2 %. Після цього швидкість втрати ваги вповільнюється, а сам процес триває до температури 420 °С. Сумарна втрата ваги в цьому діапазоні становить 3,5 %. В інтервалі температур 260—320 °С на кривій ДТА спостерігається ще один ендоефект, який не супроводжується втратою ваги проби з високою швидкістю. Можна припустити, що він пов'язаний з фазовими переходами твердого розчину на основі ZrO_2 . Широкий ендоефект на кривій ДТА, який починається після 430 °С, також пов'язаний з фазовими переходами твердого розчину на основі ZrO_2 .

Питома поверхня α - Al_2O_3 становить 5,25 м²/г, твердого розчину на основі ZrO_2 (% мол.) 90 ZrO_2 — 8 CeO_2 — 2 Y_2O_3 — 93,98 м²/г, а синтезованого порошку складу (мас. %) 58,5 α - Al_2O_3 — 41,5 ZrO_2 (Y_2O_3 — CeO_2) — 60,57 м²/г.

Процес одержання нанодисперсного порошку складу (% мас.) 58,5 α - Al_2O_3 — 41,5 ZrO_2 (Y_2O_3 , CeO_2) комбінованим методом супроводжувався його активацією в процесі механічного змішування суміші. У процесі механічного змішування руйнуються крупні агломерати вихідного порошку твердого розчину на основі ZrO_2 , що сприяє не тільки гомогенізації суміші, але й підвищенню її активності в процесі подальшої технологічної обробки.

Висновки

Комбінованим методом гідротермального синтезу у лужному середовищі синтезовано твердий розчин на основі діоксиду цирконію та з подальшим його механічним змішуванням з готовим нанокристалічним порошком α - Al_2O_3 отримано нанокристалічний порошок евтектичного складу (% мас.) 58,5 α - Al_2O_3 — 41,5 ZrO_2 (Y_2O_3 , CeO_2).

У процесі синтезу утворилась суміш двох твердих розчинів на основі ZrO_2 : низькотемпературного тетрагонального та метастабільного низькотемпературного кубічного ZrO_2 .

Питома поверхня одержаного порошку становить 60,57 м²/г.

Одержаний порошок буде застосовуватись для мікроструктурного проектування керамічних композитних матеріалів різноманітного призначення.

Бібліографічний список

1. *Карabasов Ю. С.* Новые материалы / Ю. С. Карabasов. — М. : МИСИС. — 2002. — 736 с.
2. *Альмяшева О. В.* Гидротермальный синтез наночастиц и нанокomпозитов в системе $ZrO_2-Al_2O_3-H_2O$ / О. В. Альмяшева, В. В. Гусаров // Альтернативная энергетика и экология. — 2007. — № 1(45). — С. 113—114.
3. *Ahmad R.* Particle-stabilized ultra-low density zirconia toughened alumina foams / Rizwan Ahmad, Jang-Hoon Ha, In-Hyuck Song // J. Eur. Ceram. Soc. — 2013. — Vol. 33. — P. 2559—2564.
4. Effect of the preparation route on the mechanical properties of yttria-ceria doped tetragonal zirconia / alumina composites / S. M. Naga, E. M. Abdelbary, M. Awaad [et al.] // Ceram. Int. — 2013. — Vol. 39, iss. 2. — P. 1838—1840.
5. Микроструктурное проектирование материалов в системе $ZrO_2-Al_2O_3-Y_2O_3-CeO_2$ / Е. В. Дудник, А. В. Шевченко, А. К. Рубан [и др.] // Порошковая металлургия. — 2010. — № 9/10. — С. 43—54.
6. *Дудник Е. В.* Физико-химические основы разработки материалов в системах на основе ZrO_2 : дис. ... докт. хим. наук : 02.00.04 / Е. В. Дудник. — К., 2010. — 403 с.
7. *Шевченко А. В.* Диаграммы состояния систем оксидов циркония и гафния с оксидами редкоземельных элементов как физико-химическая основа создания новых материалов : дис. ... докт. хим. наук: 02.00.04 / А. В. Шевченко. — К., 2007. — 531 с.
8. *Ezzart S. Elshazly.* Yttria tetragonal zirconia biomaterials: Kinetic investigation / Ezzart S. Elshazly, S.M. El-Hout, M. El-Sayed Ali // J. Mater. Sci. Technol. — 2011. — Vol. 27, iss. 4. — P. 332—337.
9. *Senthil Kumar A.* Development of yttria and ceria toughened alumina composite for cutting tool application / A. Senthil Kumar, A. Raja Durai, T. Sornakumar // Int. J. Refract. Met. Hard Mater. — 2007. — Vol. 25. — P. 214—219.
10. *Hannink R. H. J.* Transformation toughening in zirconia — containing ceramics / R. H. J. Hannink, P. M. Kelly, B. C. Muddle. // J. Am. Ceram. Soc. — 2000. — Vol. 83, № 3. — P. 461—487.

Рецензент канд. техн. наук Шулик І. Г.